

Een heidense preek

Om de cruciale beslissingen van onze tijd te begrijpen, is het niet nodig om religieuze instellingen, functionarissen of leerstellingen als zelfstandige krachten te beschouwen. Noch predikanten, noch de religieuze leken spelen een rol; met wat zij doen en zeggen kan men het gemakkelijk eens zijn en het kan gerust worden genegeerd. Door de meesten van degenen die er wel toe doen, en degenen die beslissen, wordt het beschouwd als irrelevant zondagsgeklets, of wordt het gebruikt als instrument voor hun eigen, volkomen seculiere doeleinden. Waar religie wel telt, wordt ze gebruikt. In Europa, bijvoorbeeld, is wat nog steeds “katholicisme” wordt genoemd, goed verweven met het provinciale beleid van de VS. Van het Spanje van Franco tot het Duitsland van Adenauer lijkt het Amerikaanse gebruik van het katholicisme, en vice versa, om Europa te veranderen in een geïntegreerd en loyaal lanceerplatform, behoorlijk succesvol.

Ik ben me ervan bewust dat er uitzonderingen zijn: de Quakers blijven standvastig; en overal komen kleine groepen en individuen op voor religieuze principes om politieke immoraliteit en onverantwoordelijkheid aan de kaak te stellen. Maar de gemiddelde ministeriële output wordt terecht opgevat als een parade van afgezaagde frasen. Het is over het algemeen fantasieloos en vaak triviaal. Als publieke retoriek is het saai en irrelevant. Als persoonlijk geloof is het passieloos. In de westerse wereld is religie een ondergeschikt onderdeel geworden van de overontwikkelde samenleving.

I

Als sociale en als persoonlijke kracht is religie een afhankelijke variabele geworden: ze is niet van zichzelf; ze reageert. Ze veroordeelt niet; ze past zich aan. Ze stelt geen nieuwe vormen van gedrag en gevoeligheid voor; ze imiteert. Haar retoriek is zonder diepe aantrekkingskracht; de eredienst die ze organiseert is zonder vroomheid. Het is minder een revitalisering van de geest in permanente spanning met de wereld geworden dan een respectabele afleiding van de bitterheid van het leven. Goed ingeburgerd onder de nationalistische woordvoerders, maakt de verbale output van Amerikaanse religieuze leiders nu deel uit van de definitie van de werkelijkheid die officieel, rigide en onmenselijk is. In vrij directe zin is religie in Amerika over het algemeen onderdeel geworden van het valse bewustzijn van de wereld en van het zelf.

Onder de vrolijke robots van de massamaatschappij leiden niet menselijke deugden, maar menselijke tekortkomingen, aantrekkelijk verpakt, tot populariteit en succes. Deze robots zijn mannen en vrouwen zonder publiek relevant bewustzijn, zonder besef van schokkend menselijk kwaad, en hun religie is de religie van opgewektheid en blijde tijdingen. Dat het een religie is zonder sombere religieuze inhoud is minder belangrijk dan dat ze sociaal levendig is en dat ze niet spiritueel verontrustend is. Het is een vriendschappelijke omgang met God, als middel tot heel seculiere goede gevoelens.

Met zo'n religie is de onze inderdaad een wereld waarin het idee van God dood is. Maar wat belangrijk is, is dat dit feit op zichzelf geen voelbare consequentie heeft. Kortom, mannen en vrouwen zijn religieus onverschillig; ze vinden geen religieuze betekenis in hun leven en in hun wereld. Ze baseren hun hoop of hun angsten niet op een dergelijke betekenis. Voor hen hebben religieuze symbolen hun effectiviteit verloren als motieven voor persoonlijk gedrag en als rechtvaardiging voor overheidsbeleid. Welke malaise en vervoering, welke verwarring en oriëntatie ook mogen zijn, de meeste mensen weten nu dat deze weinig met religie te maken hebben. Ze zijn noch pro-religieus, noch anti-religieus; ze zijn simpelweg areligieus.

Het verbale christelijke geloof in de heiligheid van het menselijk leven is niet aangetast door de onpersoonlijke barbarij van de twintigste-eeuwse oorlog. Maar dit geloof speelt zelf geen beslissende rol in de plannen die nu worden voorbereid voor de Derde Wereldoorlog. Stalin vroeg ooit hoeveel divisies de paus had, en dat was een relevante vraag. Niemand hoeft te vragen hoeveel aalmoezeniers er zijn in een leger dat ze wil; er zijn er zoveel als de generaals en hun satrapen nodig

achten. Religie is een gewillig spiritueel middel en een psychiatrische hulp van de natiestaat geworden. Nationalisme is vandaag de dag de afgodische religie van de wereld. Bovendien, naarmate naties steeds duidelijker handelaars in geweld zijn die zich laten leiden door opportunisme, zegenen religieuze leiders steeds vaker hun berekeningen voor rampspoed en hun opportunistische leugens.

Totale oorlog zou inderdaad moeilijk moeten zijn voor het christelijke geweten om onder ogen te zien, maar de huidige christelijke uitweg maakt het gemakkelijk; oorlog wordt moreel verdedigd en christenen vallen gemakkelijk in het gareel – aangezien ze ertoe worden gebracht het te rechtvaardigen – in elke natie in termen van het christelijk geloof zelf. Mannen van religieuze gemeenschappen doen kwaad. Dienaren van God geven hen een goed gevoel daarbij. In plaats van hen te begeleiden bij de morele ontwikkeling van hun geweten, stompen predikanten, met morele behendigheid, dat geweten af en bedekken het met gemoedsrust.

Zeggen dat deze tijden corrupt zijn omdat ze afgodisch zijn, is arrogant doen over het toevallige gewicht van religieuze geloofsbelijdenissen; de wereldstrijd definiëren als een strijd ‘tussen “religieuze” en “atheïstische” krachten, zoals Dulles voortdurend heeft gedaan, is zeker louter onwetende onverdraagzaamheid. Aan beide kanten, onder leiders en onder geleiden, er zijn atheïsten en ook aanhangers van alle wereldreligies – en bovendien veel hypocrieten, zowel religieuze als andere. Het feit dat mensen ketters zijn, betekent niet dat ze per se immoreel zijn. De officiële religieuze definitie van de Koude Oorlog is een valstrik voor het christelijke geweten.

II

De morele dood van de religie in de VS is inherent aan noch de religie, noch specifiek aan het christendom. Soms was deze religie opstandig, soms zelfgenoegzaam; en ze werd gekenmerkt door herhaalde oplevingen. Op dit moment is ze noch revolutionair, noch reactionair, en ze doet geen echte poging om zichzelf nieuw leven in te blazen om de kwesties van het publiek en de problemen van individuen vanuit een nieuw religieus perspectief te onderzoeken. Ze speelt geen rol in de grote politieke balans van leven en dood.

Dit is niet verrassend; het is zelfs gemakkelijk te verklaren. In hun strijd om succes zijn religieuze instellingen in concurrentie gekomen met grote hedendaagse krachten, voornamelijk amusement en politiek, en, in hogere kringen, wetenschappelijk rationalisme. Elk van deze krachten heeft de overwinning behaald op de religie; en wanneer de religie schijnbaar de overwinning op hen heeft behaald, heeft zij gefaald als religie.

De meest voor de hand liggende concurrentie is die met de wereld van het geïndustrialiseerde amusement. In concurrentie met deze massale afleidingsmiddelen zijn kerken zelf ondergeschikte instellingen geworden binnen de massamedia van communicatie. Ze hebben de schrille technieken van de opdringerige reclamemachines geïmiteerd en overgenomen, en in de termen van de verkoper (met zowel de harde als de zachte verkoop) hebben ze de leer, ja zelfs het beeld van Christus, banaal gemaakt.

Ik geloof niet dat er op deze manier iets herkenbaar christelijks kan worden overgebracht. Deze religieuze onzin ontvoedt de gemeente die eraan wordt blootgesteld; het doodt elke echte invloed die religieuze leiders zouden kunnen hebben. Zelfs als de menigte komt, komt ze alleen voor de show; en als het de aard van de menigte is om te komen, is het ook haar aard om snel weer weg te gaan. En eerlijk gezegd, zijn de televisiechristenen in werkelijkheid niet gewoon leunstoelatheïsten? In waarde en in werkelijkheid leven ze zonder de God die ze belijden; ondanks de tien miljoen Bijbels die elk jaar in de Verenigde Staten worden verkocht, zijn ze religieus analfabeet. Noch hun leven, noch hun gedachten worden gevormd door de geloofsbelijdenissen waarvan ze zeggen dat ze het geopenbaarde woord zijn. “Als Christus op televisie was gezet om de Bergrede te prediken”, schreef Malcolm Muggeridge onlangs, “zouden kijkers ofwel naar een ander kanaal zijn overgeschakeld, ofwel genoeg hebben genomen met de opmerking dat de spreker een interessant gezicht had. Christus zou misschien een televisiepersoonlijkheid zijn geworden, maar er zou geen christendom zijn geweest.”

Tegen de dienaren van God moeten we nu zeggen: als jullie de entertainmentvoorwaarden voor succes accepteren, kunnen jullie niet slagen. De middelen voor jullie “succes” zelf zorgen voor jullie falen als getuigen, want jullie moeten een beroep doen op zulke uiteenlopende morele behoeften dat jullie boodschap noodzakelijkerwijs zal worden veralgemeend tot het punt van morele leegte. Als jullie echte kwesties niet benoemen en aansnijden, zal wat jullie zeggen ze zeker verdoezelen. Als u niemand moreel alarmeert, zult u zelf moreel in slaap blijven. Als u geen controverser belichaamt, zal wat u zegt onvermijdelijk een aanvaarding zijn van de afglijding naar de komende menselijke hel. Op de weg naar die hel mag iedereen op u stemmen, maar die stem zal zinloos zijn. U zult minder een levendig centrum zijn dan een doodlopende weg. Door te blijven leven met de gemakkelijke dubbelzinnigheden van het evangelie, denk je misschien dat je een redelijk compromitterende instelling bent; in feite zul je een gecompromitteerd geloof zijn, en uiteindelijk zal je religieuze tevredenheid noch religieus noch tevreden zijn. En in dit alles zul je de kenmerkende geschiedenis van het christendom voortzetten, want de christelijke geschiedenis is vrij duidelijk: Vanaf de tijd van Constantijn tot de tijd van wereldwijde straling en de niet-te-onderscheppen raket, hebben christenen christenen gedood en zijn daarvoor gezegend door andere christenen.

De politiek is, net als de religie, ook in concurrentie gekomen met en diep beïnvloed door de wereld van het vermaak en haar middelen van aantrekking en afleiding. Maar de realiteit van politiek en economie is tegenwoordig zeer moeilijk te negeren; ze verdwijnen gewoon niet. Bovendien zijn ze onmisbaar voor de militaire organisatie van de samenleving. Religie kan niet concurreren met de politieke en militaire gevaren. Welk beeld van de hel is te vergelijken met de realiteit waarmee we nu worden geconfronteerd? En het punt is dat dienaren van God niet voorop lopen onder die weinige mannen die de moraliteit zouden definiëren en aan de kaak stellen van de politieke beslissingen en besluiteloosheid die schuilgaan achter deze moreel gruwelijke gebeurtenissen en voorbereidingen. Want een kerk waarvan de gemeente alle politieke standpunten omvat en die uit is op statistisch succes, vindt dat zij zich welvend ‘boven’ de politiek moet handhaven – wat betekent dat zij elke morele standaard dient die de zaken van de mensheid onthullen. Als massamedium, is religie is een religieus onbeduidend onderdeel geworden van de show die bepaalde tijdsvakken in de wekelijkse routine van opgewekte robots opvult. Als instelling die deel uitmaakt van een politieke samenleving, is religie een goed aangepaste achterhoede geworden. In plaats van het kwaad aan de kaak te stellen, in plaats van de pijn onder ogen te zien, gaat de predikant op zijn vriendelijke manier te werk, en brengt hij blijde tijdingen in elk huis.

III

Aan zulke predikanten zouden seculiere intellectuelen heidense preken moeten houden, waarvan mijn eigen versie als volgt luidt: Heren: Aangezien wij tot die heidenen behoren die verklaringen serieus nemen, moeten wij u, als belijdende christenen, bepaalde vragen stellen. Wat betekent het om te prediken? Betekent het niet, in de eerste plaats, religieus bewust te zijn? Wij zien niet in hoe u kunt prediken, tenzij u als mens het tegenovergestelde bent van de religieus onverschillige. Religieus bewust zijn, veronderstellen wij, is een soort religieuze betekenis vinden in de eigen onzekerheden en verlangens, zichzelf kennen als een schepsel in een of andere relatie met God, die uw hoop vergroot dat uw verwachtingen en gebeden en daden zullen worden verwezenlijkt. We moeten vragen: wat is voor u vandaag de dag die religieuze betekenis? Ten tweede betekent prediken dat u dient als moreel geweten en dat geweten verwoordt. We zien niet in hoe u dat kunt doen door u aan te sluiten bij de publiciteitsbroederschap en de weekendkruisvaarders. U kunt het niet doen door “u buiten de politiek te houden”. Je staat tegenover de concurrentie van het amusement en de concurrentie van de politiek, en wij denken dat er maar één manier is waarop je als religieuze man met religieuze impact kunt concurreren: ieder van jullie moet zichzelf zijn op zo'n manier dat je opvattingen onmiskenbaar van jou afkomstig zijn als moreel centrum. Vanuit dat centrum van jezelf moet je spreken. Dus moeten we vragen: waarom maak je van jezelf niet de spil, en van je gemeente het forum, van een publiek dat moreel gestuurd

is en dat moreel opkomt? De christelijke ethiek kan niet zonder compromissen in de samenleving worden geïntegreerd; ze kan alleen leven in een reeks individuen die in staat zijn haar moreel in zichzelf te integreren.

Vereisen deze tijden niet een beetje puriteinse opstandigheid? Vereisen ze niet het besef hoe dichtbij de hel is om een plotselinge en gewelddadige realiteit te worden in de wereld van de mens vandaag? Zouden degenen die nog toegang hebben tot de volkeren van het christendom niet moeten opstaan en met alle rechtvaardigheid, medelijden, woede, naastenliefde, liefde en nederigheid die hun geloof hen ter beschikking stelt, de politieke en militaristische aannames moeten afwijzen die nu worden gevolgd door de leiders van de naties van het christendom? Zouden zij niet de pseudoreligiositeit aan de kaak moeten stellen van hooggeplaatste mannen die religieuze frasen stelen om maffe beleidsmaatregelen en immoreel gebrek aan beleid te verfraaien? Zouden zij niet moeten weigeren de officiële, onchristelijke slogans te herhalen van saaie diplomaten die niet in onderhandeling geloven, die slogans uitkramen die hooguit ondoeltreffende maskers zijn voor het gebrek aan beleid? Zouden zij zich niet moeten realiseren dat de positieve morele betekenis van wat “neutralisme” wordt genoemd, ligt in de vastberadenheid dat het lot van de mensheid niet zal worden bepaald door de idioot gevoerde rivaliteit tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie? We willen niet politiek dogmatisch zijn, maar slechts beknopt, en, zoals u heren ongetwijfeld heeft ingezien, zijn we religieus ongeletterd en gevoelloos. Maar wij zien werkelijk niet in hoe u kunt beweren christenen te zijn en toch niet volledig en dogmatisch uw stem te verheffen tegen de voorbereidingen en proeven die nu gaande zijn voor de Derde Wereldoorlog. Zoals wij het lezen, kan de christelijke leer in contact met de realiteit van vandaag niet tot een ander standpunt leiden. U zult in morele principes niet de oplossing vinden voor de problemen van oorlog, maar zonder morele principes zijn mensen noch gemotiveerd, noch gestuurd om ze op te lossen. Morele principes zijn vaak onhaalbaar, maar dat spreekt niet tegen hen; het zijn richtlijnen en normen, geen zichtbare en wegwerpbare consumptiegoederen. Maar tegenwoordig zien wij heidenen dat de christelijke moraal vaker wordt gebruikt als morele dekmantel voor opportunistische belangen dan als middel om dergelijke belangen moreel te ontmaskeren. Uiteindelijk geloven wij dat de beslissende toets voor het christendom ligt in uw getuigenis van de weigering door individuen en door groepen om oorlog te voeren. Pacifisme, zo geloven wij, is de toets van uw christendom – en van u. Het zou op zijn minst het debat binnen het christendom moeten zijn.

Broederschap van de mensen is nu minder een doel dan een voor de hand liggende voorwaarde voor biologisch overleven. Voordat de wereld weer veilig wordt gemaakt voor het Amerikaanse kapitalisme of het Sovjet-communisme of wat dan ook, kan ze maar beter veilig worden gemaakt voor het menselijk leven.

Wat hebt u te zeggen tegen de volkeren van Indonesië, Rusland, China? Als u preekt, stelt u zich dan voor dat ze in je kerk of tempel zitten en spreekt u tot hen? Zo niet, wat betekent broederschap der mensen dan voor u?

Maar u zou kunnen zeggen: “Laten we de kerk niet in de politiek betrekken.” U zou dat met een gerust geweten kunnen zeggen als de politieke rol van de kerk beperkt zou blijven tot wat ze altijd is geweest en wat ze nu is. Maar gezien wat ze zou kunnen zijn, zeg je daarmee in feite: „Laten we de kerk niet in de wereld betrekken; laten we nog een afleiding van de werkelijkheid zijn.” Deze wereld is politiek. Politiek, begrepen voor wat het tegenwoordig werkelijk is, heeft te maken met de beslissingen die mensen nemen die bepalen hoe zij zullen leven en hoe zij zullen sterven. Zij leven niet erg goed, en zij zullen ook niet erg goed sterven. Politiek is de plek van zowel het kwaad als het goede. Als je de kerk niet in de politiek brengt, kun je het kwaad niet bestrijden en kun je niet werken voor het goede. Je zult een ondergeschikt vermaak zijn en een politieke satraap van wat er ook maar gaande is. Je zult de grote christelijke grap zijn.

Mensen en ideeën, de wil en de geest, worden nu op de proef gesteld, misschien wel voor de allerlaatste keer; en in deze beproeving tot nu toe schieten jullie christenen tekort. Het belangrijkste

teken hiervan is het feit dat jullie over het algemeen geen effectief verzet bieden, dat jullie meewerken aan de morele gevoelloosheid. Dat is natuurlijk een wereldwijd feit wat betreft het publiek, de massa's en de elites, maar het is des te schrijnender onder christenen, al was het maar vanwege de verwachtingen die zij over zichzelf hebben gewekt. Maar wie van jullie heeft zich duidelijk en ondubbelzinnig uitgesproken over de kwesties van onderlinge oorlog en de werkelijke problemen van vrede?

Wie van jullie denkt na over wat het voor christenen betekent om mannen, vrouwen en kinderen op steeds efficiëntere en onpersoonlijkere manieren te doden?

Wie van jullie gebruikt zijn eigen religieuze verbeeldingskracht om zich een andere basis voor te stellen voor het beleid dat bepaalt hoe mensen met elkaar moeten omgaan?

Wie van jullie, die zelfs maar een vaag contact claimt met wat christenen "De Heilige Geest" noemen, roept deze op om de dag te redden omdat jullie weten dat de tijden slecht zijn?

Als jullie zich hier vandaag niet mee bezighouden – de morele toestand van degenen die onder jullie geestelijke zorg staan – wat is dan, heren, jullie zorg? Als heidenen die op jullie antwoord wachten, zeggen wij slechts: jullie beweren christenen te zijn. En wij vragen: wat betekent dat als biografisch en als publiek feit?

In morele aangelegenheden horen jullie tot de eersten onder de mensen te behoren. Geen enkele morele aangelegenheid van vandaag is te vergelijken met de moraliteit van oorlogvoering en de voorbereiding daarop, want in deze voorbereidingen eisen mensen – zoals jullie zouden kunnen zeggen – de voorrechten van God op. Door stil te zitten en te zwijgen, door al te vaak de holle frasen te herhalen van de hogere immoraliteit die nu doorgaat voor politiek leiderschap, helpen jullie in deze tijd van wrede problemen de idealen van jullie stichter verder te verzwakken. Het christendom maakt deel uit van de morele nederlaag van de mens vandaag de dag. Misschien is het niet langer belangrijk genoeg om als oorzaak van het kwaad te worden beschouwd; misschien behoort het slechts tot de passieve doctrines van de toeschouwers van de morele nederlaag van de mens.

Ik hoop dat u niet alleen evangeliën en antwoorden en doctrines en programma's van mij eist.

Volgens uw geloof behoort mijn soort mens – seculier, trots, agnostisch en al het andere – tot de verdoemden. Ik sta er alleen voor; u hebt uw God. Het is aan u om het evangelie te verkondigen, om gerechtigheid af te kondigen, om uw liefde voor de mens – de zonen van God, allemaal, zeg je – op een zinvolle manier, elke dag, toe te passen op de zaken en problemen van de mensen. Het is aan u om antwoorden te vinden die geworteld zijn in ultieme morele beslissingen en die zo te verwoorden dat ze overtuigend zijn.

Ik hoop dat uw christelijke geweten noch op zijn gemak is, noch alert, want als dat wel zo is, moet ik concluderen dat het een merkwaardig opportunistisch en ineffectief instrument is. Ik hoop dat u niet gelooft dat u in wat u doet en hoe u leeft het kwaad afzweert, want als u dat doet, dan moet ik concluderen dat u niets van het kwaad weet en dus ook niets van het goede. Ik hoop dat jullie jezelf niet voorstellen als de dragers van mededogen, want als jullie dat doen, kunnen jullie nog niet weten dat mededogen zonder bitterheid en angst tegenwoordig slechts meisjesachtig sentiment is en een volwassen man onwaardig. Ik hoop dat jullie niet spreken vanuit het morele centrum van jullie zelf, want als jullie dat doen, dan moeten jullie in de donkere nachten van jullie ziel, in angst en beven, je wreed bewust zijn van jullie morele gevaar in deze tijd van totale oorlog, en - gezien wat jullie, als christenen, zeggen te geloven - ik, een heiden, heb medelijden met jullie.